

اثربخشی بازی درمانی بر اضطراب و پرخاشگری دانش آموزان پیش دبستانی درگیر سوگ (مرگ یا جدایی والدین)

تاریخ ارسال: ۱۴۰۴/۰۷/۱۷

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۱/۱۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۱۳

تاریخ چاپ: ۱۴۰۵/۰۳/۰۱

چکیده

هدف این پژوهش بررسی اثربخشی بازی درمانی بر کاهش اضطراب و پرخاشگری دانش آموزان پیش دبستانی درگیر سوگ ناشی از مرگ یا جدایی والدین بود. پژوهش حاضر از نوع نیمه آزمایشی با طرح پیش آزمون-پس آزمون همراه با گروه کنترل انجام شد. جامعه آماری شامل دانش آموزان پیش دبستانی درگیر سوگ مراجعه کننده به کلینیک های روان شناسی شهر تهران در سال ۱۴۰۳ بود که ۳۰ نفر به روش نمونه گیری در دسترس انتخاب و به صورت تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل جایگزین شدند. ابزارهای پژوهش شامل مقیاس اضطراب کودکان اسپنس و پرسشنامه پرخاشگری کودکان شهیم بود. گروه آزمایش طی ۶ هفته و هر هفته ۲ جلسه ۶۰ دقیقه ای تحت مداخله بازی درمانی قرار گرفت، در حالی که گروه کنترل مداخله ای دریافت نکرد. نتایج تحلیل کوواریانس نشان داد پس از کنترل اثر پیش آزمون، بین گروه آزمایش و کنترل در متغیر اضطراب تفاوت معناداری وجود دارد ($P < 0.01$) و بازی درمانی توانست ۷۹ درصد از واریانس اضطراب را تبیین کند. همچنین در متغیر پرخاشگری، تفاوت معنادار بین دو گروه مشاهده شد ($P < 0.01$) و میزان اثر مداخله معادل ۸۱ درصد گزارش گردید. یافته ها نشان می دهد بازی درمانی مداخله ای مؤثر در کاهش اضطراب و پرخاشگری کودکان پیش دبستانی درگیر سوگ است و می تواند به عنوان رویکردی تخصصی در مراکز روان شناختی و آموزشی مورد استفاده قرار گیرد.

کلیدواژه‌گان: بازی درمانی، اضطراب، پرخاشگری، دانش آموزان پیش دبستانی، سوگ، مرگ یا جدایی

والدین

HEALTH PSYCHOLOGY AND
BEHAVIORAL DISORDERS

روانشناسی سلامت و اختلالات رفتاری

کیما پاکدامن آملی^۱، مهسا فاضلی^{۲*}، زینب غلامی
قادی^۳، علیرضا اسلامی^۴، سیده سمیه صیادی کناری^۵

۱. کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی، واحد ایت الله آملی،
دانشگاه آزاد اسلامی، آمل، ایران.

۲. کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه
آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۳. کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی، واحد ساری، دانشگاه آزاد
اسلامی، ساری، ایران.

۴. دکتری روانشناسی سلامت، واحد تنکابن، دانشگاه آزاد اسلامی،
تنکابن، ایران.

۵. کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی، واحد قم، دانشگاه آزاد
اسلامی، قم، ایران.

* ایمیل نویسنده مسئول:

mfazeli1247@gmail.com

شیوه استناددهی: پاکدامن آملی، کیما، فاضلی، مهسا، غلامی
قادی، زینب، اسلامی، علیرضا، و صیادی کناری، سیده سمیه، (۱۴۰۵).
اثربخشی بازی درمانی بر اضطراب و پر خاشگری دانش آموزان
پیش دبستانی درگیر سوگ (مرگ یا جدایی والدین). *روانشناسی سلامت
و اختلالات رفتاری*، ۴(۲)، ۱۲-۱.

The Effectiveness of Play Therapy on Anxiety and Aggression in Bereaved Preschool Children (Parental Death or Separation)

Submit Date: 2025-10-09

Revise Date: 2026-01-31

Accept Date: 2026-02-02

Publish Date: 2026-05-22

Abstract

This study aimed to examine the effectiveness of play therapy in reducing anxiety and aggression among bereaved preschool children experiencing parental death or separation. This research employed a quasi-experimental design with a pretest–posttest control group. The statistical population consisted of bereaved preschool children referred to psychology clinics in Tehran in 2024. A total of 30 children were selected through convenience sampling and randomly assigned to experimental and control groups. Data were collected using the Spence Children’s Anxiety Scale and the Shaheem Children’s Aggression Questionnaire. The experimental group received a structured play therapy intervention over six weeks, with two 60-minute sessions per week, while the control group received no intervention. Analysis of covariance revealed a significant difference between the experimental and control groups in anxiety scores after controlling for pretest effects ($p < 0.01$), with play therapy explaining 79% of the variance in anxiety. In addition, a significant group difference was observed for aggression ($p < 0.001$), and the intervention accounted for 81% of the variance in aggression levels. The findings indicate that play therapy is a highly effective intervention for reducing anxiety and aggression in bereaved preschool children and can be recommended as a specialized therapeutic approach in clinical and educational settings.

Keywords: *Play Therapy, Anxiety, Aggression, Preschool Children, Bereavement, Parental Death or Separation*

HEALTH PSYCHOLOGY AND
BEHAVIORAL DISORDERS

روانشناسی سلامت و اختلالات رفتاری

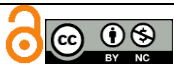

Kimiya Pakdaman Amoli¹, Mahsa Fazeli^{2*}, Zeinab Gholami Ghadi³, Alireza Islami⁴, Seyedeh Somayeh Sayadi Kenari⁵

1. Master of Clinical Psychology, Ayatollah Amoli Branch, Islamic Azad University, Amol, Iran.
2. Master of Clinical Psychology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
3. Master of Educational Psychology, Sari Branch, Islamic Azad University, Sari, Iran.
4. PhD Health Psychology, Tonekabon Branch, Islamic Azad University, Tonekabon, Iran.
5. Master of Clinical Psychology, Ayatollah Amoli Branch, Islamic Azad University, Amol, Iran.

*Corresponding Author's Email: mfazeli1247@gmail.com

How to cite: Pakdaman Amoli, K., Fazeli, M., Gholami Ghadi, Z., Islami, A., & Sayadi Kenari, S.S. (2026). The Effectiveness of Play Therapy on Anxiety and Aggression in Bereaved Preschool Children (Parental Death or Separation). *Health Psychology and Behavioral Disorders*, 4(2), 1-12.

دوران کودکی به‌ویژه سال‌های پیش‌دبستانی، یکی از حساس‌ترین مراحل تحول روان‌شناختی انسان به شمار می‌آید؛ مرحله‌ای که در آن بنیان‌های اساسی تنظیم هیجان، تعامل اجتماعی، کنترل تکانه و شیوه‌های سازگاری با فشارهای روانی شکل می‌گیرند. هرگونه اختلال یا تجربه آسیب‌زا در این دوره می‌تواند پیامدهای عمیق و ماندگاری بر مسیر رشد فردی و اجتماعی کودک برجای گذارد. در میان این تجارب آسیب‌زا، مواجهه با سوگ ناشی از مرگ یا جدایی والدین جایگاهی ویژه دارد، زیرا کودک در این وضعیت نه تنها با فقدان منبع اصلی امنیت عاطفی مواجه می‌شود، بلکه به دلیل محدودیت‌های شناختی و هیجانی، اغلب توانایی لازم برای پردازش و بیان مناسب هیجان‌های خود را نیز ندارد. پژوهش‌های اخیر نشان داده‌اند که سوگ در کودکی می‌تواند به بروز مشکلات درون‌سازی‌شده و برون‌سازی‌شده از جمله اضطراب، پرخاشگری، نارسایی در تنظیم هیجان و اختلال در روابط بین‌فردی منجر شود (Scaletti & Hocking, 2010; Shamsabadi et al., 2024).

اضطراب یکی از شایع‌ترین پیامدهای روان‌شناختی تجربه فقدان در کودکان است و می‌تواند به‌صورت نگرانی مفرط، ترس‌های فراگیر، اجتناب اجتماعی و ناتوانی در جدایی از مراقبان بروز یابد. مطالعات متعدد نشان داده‌اند که اضطراب در صورت عدم مداخله به‌موقع، می‌تواند مسیر رشد شناختی، تحصیلی و اجتماعی کودک را مختل سازد و زمینه‌ساز مشکلات پایدار در سال‌های بعد زندگی شود (Kaviani & Hekmatipur, 2023; Mohammadi et al., 2023). در کنار اضطراب، پرخاشگری نیز به‌عنوان یکی از شایع‌ترین رفتارهای برون‌سازی‌شده در کودکان درگیر سوگ گزارش شده است. پرخاشگری در این کودکان اغلب به‌عنوان واکنشی دفاعی نسبت به احساس درماندگی، خشم سرکوب‌شده و ناتوانی در بیان کلامی هیجان‌ها شکل می‌گیرد (Jahani Zangir et al., 2022; Panahian Amiri et al., 2022).

در سال‌های اخیر، پژوهشگران حوزه روان‌شناسی کودک بر این نکته تأکید کرده‌اند که مداخلات درمانی در دوران پیش‌دبستانی باید متناسب با سطح تحول شناختی و هیجانی کودکان طراحی شوند. روش‌های کلام‌محور سنتی، اگرچه در نوجوانان و بزرگسالان اثربخشی قابل توجهی دارند، اما در کودکان خردسال به دلیل محدودیت در زبان و تفکر انتزاعی، کارآمدی کمتری نشان می‌دهند. در این میان، بازی به‌عنوان زبان طبیعی کودک، جایگاه محوری در ارزیابی و درمان مشکلات روان‌شناختی او یافته است (Davis & Barnes, 2021; Soltani & Farhadi, 2021). بازی امکان می‌دهد کودک هیجان‌ها، تعارض‌ها و تجارب درونی خود را در قالبی نمادین و غیرمستقیم ابراز کند و به تدریج به درک و تنظیم آن‌ها دست یابد.

بازی درمانی به‌عنوان یک رویکرد درمانی ساختارمند، بر استفاده هدفمند از بازی برای تسهیل رشد هیجانی، اجتماعی و شناختی کودکان تأکید دارد. شواهد پژوهشی نشان می‌دهد که بازی درمانی می‌تواند به کاهش اضطراب، پرخاشگری، مشکلات رفتاری و اختلالات هیجانی در گروه‌های مختلف کودکان منجر شود (Abdollahi Boghratabadi, 2023; Mehrafza et al., 2022). این رویکرد به‌ویژه در کودکانی که با تجارب استرس‌زای شدید مانند فقدان والدین مواجه شده‌اند، به دلیل فراهم‌سازی فضایی امن برای بیان هیجان‌ها، اهمیت دوچندان می‌یابد (Scaletti & Hocking, 2010).

در دهه اخیر، شاخه‌های متنوعی از بازی درمانی توسعه یافته‌اند که از جمله مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به بازی درمانی شناختی-رفتاری، بازی درمانی مبتنی بر دلبستگی، گشتالت‌تراپی کودک‌محور و بازی درمانی گروهی اشاره کرد. پژوهش‌های تطبیقی نشان داده‌اند که بازی درمانی شناختی-رفتاری در کاهش اضطراب، پرخاشگری، تکانشگری و مشکلات سازگاری اجتماعی اثربخشی بالایی دارد (Ezabadi et al., 2024; Tavakoli et al., 2024). این رویکرد با تلفیق اصول شناختی-رفتاری و فعالیت‌های بازی‌محور، به کودک کمک می‌کند افکار ناکارآمد، هیجان‌های منفی و الگوهای رفتاری ناسازگار خود را به تدریج شناسایی و اصلاح کند.

علاوه بر این، مطالعات متعددی بر اثربخشی بازی درمانی در بهبود کارکردهای اجرایی، تنظیم هیجان و انعطاف‌پذیری شناختی کودکان تأکید کرده‌اند. نتایج پژوهش‌های انجام‌شده در کودکان دارای اختلال کم‌توجهی-بیش‌فعالی، اضطراب اجتماعی و ناتوانی‌های یادگیری نشان می‌دهد که بازی درمانی می‌تواند نقش مؤثری در ارتقای حافظه کاری، مهار پاسخ، انعطاف‌پذیری شناختی و خودتنظیمی هیجانی ایفا کند (Norouzi

(et al., 2024; Norouzi Homayoun et al., 2023; Roghani et al., 2022). این یافته‌ها نشان می‌دهد که اثرات بازی‌درمانی محدود به کاهش نشانه‌های رفتاری نیست، بلکه می‌تواند زیربناهای شناختی و هیجانی رفتار کودک را نیز تقویت کند. از سوی دیگر، برخی پژوهش‌ها به مقایسه اثربخشی بازی‌درمانی با سایر رویکردهای درمانی پرداخته‌اند. نتایج این مطالعات حاکی از آن است که بازی‌درمانی، به‌ویژه در سنین پایین، در بسیاری از موارد اثربخشی برابر یا حتی بالاتری نسبت به درمان‌های صرفاً شناختی یا آموزشی دارد (Emami Mehr et al., 2023; Shamsabadi et al., 2024). همچنین شواهدی وجود دارد که بازی‌درمانی گروهی می‌تواند با تقویت تعاملات همسالان، مهارت‌های ارتباطی و تنظیم هیجان، در کاهش پرخاشگری و بهبود سازگاری اجتماعی کودکان نقش مؤثری ایفا کند (Jahani Zangir et al., 2022; Shad, 2025).

در زمینه پرخاشگری، پژوهش‌های داخلی و خارجی نشان داده‌اند که بازی‌درمانی می‌تواند از طریق فراهم‌سازی امکان تخلیه هیجانی سالم، آموزش مهارت‌های حل مسئله و بازسازی الگوهای تعاملی ناکارآمد، به کاهش رفتارهای پرخاشگرانه منجر شود (Panahian Amiri et al., 2022; Söylemez & Ayas, 2023). حتی در مطالعات نوین، استفاده از فناوری‌های نوظهور مانند واقعیت مجازی در چارچوب رویکردهای شناختی-رفتاری نیز نشان داده است که مداخلات بازی‌محور می‌توانند به شکل مؤثری رفتارهای پرخاشگرانه کودکان را تعدیل کنند (Alsem et al., 2023).

با وجود گسترش پژوهش‌ها در حوزه بازی‌درمانی، بررسی ادبیات نشان می‌دهد که بخش قابل توجهی از مطالعات بر کودکان دارای اختلالات خاص یا مشکلات رفتاری مشخص متمرکز بوده‌اند و پژوهش‌های اندکی به‌طور اختصاصی به کودکان پیش‌دبستانی درگیر سوگ پرداخته‌اند. این در حالی است که سوگ در این گروه سنی می‌تواند با شدت بیشتری بر تنظیم هیجان و رفتار اثر بگذارد و در صورت عدم مداخله مناسب، به بروز مشکلات پایدار منجر شود (Hosseinpour Pakzad & Farhadi, 2023; Mohammadi Keshka et al., 2023). از سوی دیگر، تفاوت‌های فرهنگی و بافت اجتماعی نیز ضرورت انجام پژوهش‌های بومی را در این زمینه برجسته می‌سازد (Arefi SheIkh et al., 2022; Hamidi Fard et al., 2023).

در ایران، با توجه به افزایش آگاهی نسبت به سلامت روان کودکان و گسترش مراکز مشاوره و مداخلات روان‌شناختی، نیاز به شواهد علمی بومی در زمینه اثربخشی بازی‌درمانی بیش از پیش احساس می‌شود. برخی مطالعات داخلی نشان داده‌اند که بازی‌درمانی می‌تواند در کاهش اضطراب، پرخاشگری و مشکلات هیجانی کودکان اثربخش باشد، اما تمرکز ویژه بر کودکان پیش‌دبستانی درگیر سوگ همچنان محدود است (Shabani et al., 2024; Soltani & Farhadi, 2021). این خلأ پژوهشی، لزوم انجام مطالعات تجربی با طرح‌های نیمه‌آزمایشی و کنترل‌شده را برجسته می‌سازد.

بر این اساس، پژوهش حاضر با توجه به اهمیت دوران پیش‌دبستانی، نقش تعیین‌کننده سوگ در بروز مشکلات هیجانی و رفتاری، و شواهد رو به رشد اثربخشی بازی‌درمانی، درصدد بررسی نظام‌مند تأثیر بازی‌درمانی بر اضطراب و پرخاشگری دانش‌آموزان پیش‌دبستانی درگیر سوگ ناشی از مرگ یا جدایی والدین است. هدف این پژوهش بررسی اثربخشی بازی‌درمانی بر کاهش اضطراب و پرخاشگری دانش‌آموزان پیش‌دبستانی درگیر سوگ (مرگ یا جدایی والدین) است.

روش‌شناسی

روش پژوهش از نوع نیمه‌آزمایشی و روش اجرای آن بصورت پیش‌آزمون، پس‌آزمون با گروه کنترل بود. جامعه آماری شامل ۳۰ نفر از دانش‌آموزان پیش‌دبستانی درگیر سوگ مراجعه‌کننده به کلینیک روانشناسی شهر تهران در سال ۱۴۰۳ بودند که به روش نمونه‌گیری تصادفی در دسترس انتخاب و در دو گروه آزمایش و کنترل جایگزین شدند. برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسشنامه‌های اضطراب و پرخاشگری استفاده

شده است. در ابتدا از هر دو گروه پیش آزمون گرفته شد و سپس پروتکل بازی درمانی طی ۶ هفته و هر هفته ۲ جلسه ۶۰ دقیقه‌ای به گروه آزمایش، ارائه شد.

مقیاس اضطراب اسپنس کودکان: در سال ۱۹۹۷ مقیاس اضطراب اسپنس فرم کودکان (SCAS) توسط اسپنس برای ارزیابی و اندازه‌گیری اضطراب کودکان براساس طبقه بندی آماری و تشخیصی اختلالات روانی ساخته شده است. این مقیاس شامل ۴۵ عبارت می‌باشد که ۳۸ ماده آن نمره گذاری شده است و ۶ ماده که شامل عبارات مثبت هستند در ارزیابی محاسبه نمی‌شوند. یک سوال باز پاسخ نیز برای سنین ۸ تا ۱۵ سال طراحی شده و از کودک پرسیده می‌شود و وی بطور تشریحی به آن پاسخ می‌دهد. نمره گذاری مقیاس با استفاده از مجموع نمرات زیر مقیاس ها، نمره کلی بدست می‌آید. از عبارات ۱۱، ۱۷، ۲۶، ۳۱، ۳۸، ۴۳ در محاسبات آماری استفاده نمی‌شود. پاسخ‌ها به صورت هرگز=۰، گاهی اوقات =۱، اغلب =۲ و همیشه =۳ نمره تعلق می‌گیرد و حداکثر نمره‌ای که بدست می‌آید برابر ۱۱۴ است. ضریب پایایی برای خرده مقیاس‌ها و نمره کل بین ۰/۶۴ تا ۰/۸۸ و ۰/۶۱ تا ۰/۹۱ گزارش شده است. در مطالعه کرامتی و همکاران (۱۳۹۴) ضریب پایایی به روش آلفای کرونباخ ۰/۸۳ گزارش شده است.

پرسشنامه پرخاشگری کودکان شهیم (۱۳۸۵): پرسشنامه پرخاشگری کودکان دبستانی توسط شهیم (۱۳۸۵) برای ارزیابی پرخاشگری طراحی شد که دارای ۲۱ سوال چهارگزینه‌ای است و سه مولفه پرخاشگری جسمانی، رابطه‌ای و کلامی- پیش فعال دارد. پایایی و روایی آن برای کودکان دبستانی شهر شیراز مورد ارزیابی قرار گرفته است. شهیم (۱۳۸۵) ضریب آلفای کرونباخ را برای کل پرسشنامه ۰/۹۱ گزارش کرده است. ارزیابی روایی پرسشنامه با استفاده از تحلیل عامل با محور اصلی و به دنبال آن چرخش مایل گویه‌ها نیز منجر به استخراج سه عامل با ارزش ویژه بیشتر از یک گردید که درصد واریانس را تبیین می‌کرد.

پروتکل مداخله بازی‌درمانی در این پژوهش به صورت یک برنامه ساختارمند کودک محور طراحی و اجرا شد که طی ۶ هفته و هر هفته در قالب دو جلسه ۶۰ دقیقه‌ای به صورت فردی برای کودکان گروه آزمایش برگزار گردید. هر جلسه در محیطی امن، حمایتی و غنی از ابزارهای بازی شامل عروسک‌ها، اسباب‌بازی‌های نمادین، وسایل نقاشی، خمیر بازی، داستان‌سازی و بازی‌های حرکتی اجرا شد و درمانگر با رویکردی غیرمستقیم و همدلانه، کودک را در انتخاب آزادانه فعالیت‌ها همراهی می‌کرد. جلسات ابتدایی بر ایجاد رابطه درمانی، احساس امنیت و آشنایی کودک با فضای بازی متمرکز بود و به تدریج فعالیت‌ها به سمت بازنمایی نمادین هیجان‌ها، تجربه سوگ، بیان خشم و ترس، و پردازش فقدان والد هدایت شد. در مراحل میانی، از بازی‌های نمایشی، قصه‌سازی و نقش‌آفرینی برای کمک به شناسایی هیجان‌ها، تمایز احساسات و افزایش خودآگاهی هیجانی استفاده شد و در جلسات پایانی، تمرکز بر تقویت مهارت‌های تنظیم هیجان، کنترل تکانه، کاهش رفتارهای پرخاشگرانه و جایگزینی پاسخ‌های سازگارانه قرار گرفت. در طول مداخله، درمانگر بدون قضاوت و تفسیر مستقیم، با بازتاب هیجان‌ها و رفتارهای کودک، به او کمک می‌کرد تا معنا و کنترل بیشتری بر تجربه‌های هیجانی خود به دست آورد و احساس امنیت و توانمندی روان‌شناختی در کودک تقویت شود.

برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۶ استفاده شد. در مرحله نخست، شاخص‌های آمار توصیفی شامل میانگین و انحراف معیار برای متغیرهای اضطراب و پرخاشگری در مراحل پیش‌آزمون و پس‌آزمون محاسبه گردید. سپس به منظور بررسی مفروضه‌های آماری، آزمون شاپیرو-ویلک برای نرمال بودن توزیع داده‌ها و آزمون لون برای همگنی واریانس‌ها اجرا شد. در نهایت، جهت آزمون فرضیه‌های پژوهش و مقایسه نمرات پس‌آزمون دو گروه با کنترل اثر پیش‌آزمون، از تحلیل کوواریانس تک‌متغیره (ANCOVA) استفاده شد و سطح معناداری آزمون‌ها ۰/۰۵ در نظر گرفته شد.

همان‌گونه که در جدول ۱ مشاهده می‌شود، میانگین نمرات اضطراب و پرخاشگری در گروه بازی‌درمانی از مرحله پیش‌آزمون به پس‌آزمون کاهش قابل توجهی داشته است، در حالی که در گروه کنترل تغییر چشمگیری دیده نمی‌شود. این الگوی توصیفی نشان می‌دهد که مداخله بازی‌درمانی با بهبود وضعیت هیجانی و رفتاری کودکان همراه بوده و تفاوت میان دو گروه در مرحله پس‌آزمون به نفع گروه آزمایش شکل گرفته است.

جدول ۱. میانگین و انحراف معیار نمرات اضطراب و پرخاشگری در مراحل پیش‌آزمون و پس‌آزمون

متغیر	گروه	پیش‌آزمون: میانگین	پیش‌آزمون: انحراف معیار	پس‌آزمون: میانگین	پس‌آزمون: انحراف معیار
اضطراب	بازی‌درمانی	۳۷.۷۸	۸.۸۷	۵۹.۶۷	۶.۶۸
	کنترل	۷۵.۲۷	۸.۴۶	۷۴.۵۷	۸.۵۳
پرخاشگری	بازی‌درمانی	۶۲.۷۸	۷.۳۷	۴۲.۳۵	۵.۴۱
	کنترل	۶۳.۳۵	۷.۱۴	۵۹.۷۷	۶.۳۷

پیش از اجرای تحلیل کوواریانس، مفروضه‌های آماری مورد نیاز بررسی شد تا اعتبار نتایج تحلیل تضمین گردد. بدین منظور، نرمال بودن توزیع نمرات متغیرهای اضطراب و پرخاشگری در مراحل پیش‌آزمون و پس‌آزمون با استفاده از آزمون شاپیرو-ویلک تأیید شد و نتایج نشان داد که توزیع داده‌ها در هر دو گروه از نرمالیت برخوردار است. همچنین همگنی واریانس‌ها از طریق آزمون لون بررسی گردید و عدم وجود تفاوت معنادار بین واریانس گروه‌ها، رعایت این پیش‌فرض را نشان داد. افزون بر این، همگنی شیب‌های رگرسیونی بین متغیر هم‌پراش (پیش‌آزمون) و متغیرهای وابسته تأیید شد که بیانگر یکسان بودن رابطه پیش‌آزمون و پس‌آزمون در گروه‌های آزمایش و کنترل است. استقلال مشاهدات نیز با توجه به تخصیص مجزای آزمودنی‌ها به گروه‌ها و عدم تأثیرپذیری داده‌ها از یکدیگر رعایت گردید؛ بنابراین، کلیه مفروضه‌های لازم برای اجرای تحلیل کوواریانس در پژوهش حاضر فراهم بوده است.

جدول ۲. نتایج تحلیل کوواریانس تک‌متغیره جهت مقایسه نمرات اضطراب و پرخاشگری در گروه‌های آزمایش و کنترل

متغیر	منبع تغییرات	مجموع مجزورات	Df	میانگین مجزورات	F	سطح معنی داری	مجذور ای‌تا
اضطراب	گروه	۱۹۵۵۴.۷۶	۱	۱۹۵۵۴.۷۶	۱۰۸.۱۴	۰.۰۰۱	۰.۷۹
پرخاشگری	گروه	۷۸۵۳.۴۸	۱	۷۸۵۳.۴۸	۵۵۲.۴۳	۰.۰۰۰	۰.۸۱

نتایج تحلیل کوواریانس تک‌متغیره نشان می‌دهد که پس از کنترل اثر پیش‌آزمون، تفاوت معناداری بین گروه‌های آزمایش و کنترل در متغیر اضطراب وجود دارد ($p < 0.01$) و مداخله بازی‌درمانی توانسته است ۷۹ درصد از واریانس اضطراب را تبیین کند. همچنین در متغیر پرخاشگری، تفاوت بین دو گروه در سطح بسیار معنادار مشاهده شد ($p < 0.001$) و مقدار مجذور ای‌تا نشان می‌دهد که ۸۱ درصد از واریانس پرخاشگری به اثر مداخله نسبت داده می‌شود؛ این نتایج بیانگر اثربخشی قوی بازی‌درمانی بر کاهش اضطراب و پرخاشگری کودکان پیش‌دبستانی است.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر بررسی اثربخشی بازی‌درمانی بر اضطراب و پرخاشگری دانش‌آموزان پیش‌دبستانی درگیر سوگ ناشی از مرگ یا جدایی والدین بود. نتایج تحلیل‌های استنباطی نشان داد که پس از کنترل اثر پیش‌آزمون، بین گروه آزمایش و کنترل در هر دو متغیر اضطراب و پرخاشگری تفاوت معناداری وجود دارد و بازی‌درمانی توانسته است سهم بالایی از واریانس این دو متغیر را تبیین کند. این یافته‌ها حاکی از آن است که بازی‌درمانی مداخله‌ای مؤثر برای کاهش نشانه‌های هیجانی و رفتاری کودکان پیش‌دبستانی درگیر سوگ محسوب می‌شود.

در تبیین کاهش معنادار اضطراب در گروه آزمایش می‌توان گفت که بازی‌درمانی با فراهم‌سازی بستری ایمن و غیرتهدیدکننده، امکان بیان هیجان‌های سرکوب‌شده و پردازش تجربه فقدان را برای کودک فراهم می‌کند. کودکان در سنین پیش‌دبستانی فاقد توانایی کلامی و شناختی کافی برای توصیف دقیق احساسات پیچیده‌ای مانند غم، ترس و نگرانی ناشی از سوگ هستند و در نتیجه، این هیجان‌ها اغلب به صورت اضطراب منتشر یا نشانه‌های جسمانی بروز می‌یابد. بازی‌درمانی با استفاده از نمادها، نقش‌آفرینی و داستان‌سازی، به کودک کمک می‌کند تا تجربه فقدان را به شکلی متناسب با سطح تحول خود بازنمایی کند و به تدریج از شدت اضطراب کاسته شود. این تبیین با یافته‌های پژوهش‌هایی همسو است که اثربخشی بازی‌درمانی شناختی-رفتاری و سایر رویکردهای بازی‌محور را در کاهش اضطراب کودکان گزارش کرده‌اند (Emami, Mehr et al., 2023; Hosseini Dastjerdi et al., 2023; Kaviani & Hekmatipur, 2024).

همچنین نتایج پژوهش حاضر با مطالعاتی که نشان داده‌اند بازی‌درمانی می‌تواند تنظیم هیجان و احساس کنترل کودک بر موقعیت‌های استرس‌زا را افزایش دهد، هم‌راستا است. افزایش احساس کنترل و پیش‌بینی‌پذیری، به‌ویژه در کودکانی که تجربه فقدان ناگهانی والد را داشته‌اند، نقش مهمی در کاهش اضطراب ایفا می‌کند (Mohammadi et al., 2023; Shamsabadi et al., 2024). در این چارچوب، بازی‌درمانی به کودک امکان می‌دهد روایت شخصی خود از فقدان را بازسازی کند و از حالت درماندگی هیجانی خارج شود؛ امری که در رویکردهای قصه‌محور و نمادین بازی‌درمانی نیز مورد تأکید قرار گرفته است (Scaletti & Hocking, 2010).

در خصوص پرخاشگری، نتایج پژوهش نشان داد که بازی‌درمانی تأثیر معناداری بر کاهش رفتارهای پرخاشگرانه کودکان پیش‌دبستانی درگیر سوگ داشته است. پرخاشگری در این کودکان را می‌توان به‌عنوان واکنشی دفاعی نسبت به احساس فقدان، خشم حل‌نشده و ناتوانی در بیان هیجان‌های منفی تفسیر کرد. بازی‌درمانی با فراهم‌سازی امکان تخلیه هیجانی سالم، به کودک اجازه می‌دهد خشم و ناکامی خود را در قالب بازی‌های نمادین، حرکتی یا نمایشی ابراز کند، بدون آن‌که این هیجان‌ها به رفتارهای مخرب بین‌فردی تبدیل شوند. این تبیین با نتایج پژوهش‌هایی همخوان است که کاهش پرخاشگری را از مهم‌ترین پیامدهای بازی‌درمانی در کودکان گزارش کرده‌اند (Panahian Amiri et al., 2022; Shad, 2025; Soltani & Farhadi, 2021).

از منظر نظری، می‌توان اثربخشی بازی‌درمانی بر پرخاشگری را در چارچوب رویکرد شناختی-رفتاری نیز تبیین کرد. در این رویکرد، بازی به‌عنوان ابزاری برای شناسایی افکار ناکارآمد، آموزش راهبردهای حل مسئله و تمرین پاسخ‌های رفتاری سازگارانه به کار می‌رود. پژوهش‌های پیشین نشان داده‌اند که بازی‌درمانی شناختی-رفتاری می‌تواند به اصلاح الگوهای فکری ناکارآمد و کاهش رفتارهای تکانشی و پرخاشگرانه منجر شود (Söylemez & Ayas, 2023; Tavakoli et al., 2024). حتی در مطالعات نوآورانه، استفاده از فناوری‌هایی مانند واقعیت مجازی در قالب مداخلات بازی‌محور نیز نتایج مثبتی در کاهش پرخاشگری کودکان نشان داده است (Alsem et al., 2023).

یافته‌های پژوهش حاضر همچنین با مطالعاتی همسو است که نقش بازی‌درمانی را در بهبود کارکردهای اجرایی و تنظیم هیجان کودکان برجسته کرده‌اند. کاهش پرخاشگری را می‌توان تا حدی ناشی از بهبود مهار پاسخ، افزایش انعطاف‌پذیری شناختی و ارتقای خودتنظیمی هیجانی دانست؛ مؤلفه‌هایی که در پژوهش‌های مرتبط با بازی‌درمانی به‌طور مکرر گزارش شده‌اند (Norouzi et al., 2024; Norouzi, Homayoun et al., 2023; Roghani et al., 2022). این امر نشان می‌دهد که بازی‌درمانی نه تنها بر نشانه‌های رفتاری آشکار، بلکه بر سازوکارهای زیربنایی رفتار نیز اثرگذار است.

نکته قابل توجه آن است که بیشتر پژوهش‌های پیشین بر کودکان دارای اختلالات خاص مانند ADHD، اضطراب اجتماعی یا ناتوانی‌های یادگیری متمرکز بوده‌اند، در حالی که پژوهش حاضر به‌طور اختصاصی کودکان پیش‌دبستانی درگیر سوگ را مورد بررسی قرار داده است. هم‌راستایی نتایج این پژوهش با مطالعات انجام‌شده در سایر گروه‌های بالینی نشان می‌دهد که بازی‌درمانی از انعطاف‌پذیری بالایی برخوردار است و می‌تواند در بافت‌های هیجانی متفاوت، از جمله سوگ، اثربخشی قابل توجهی داشته باشد (Hamidi Fard et al., 2023).

مداخلات بازی محور در کودکان داغ دیده تأکید می کند. (Hosseinpour Pakzad & Farhadi, 2023; Mohammadi Keshka et al., 2023). این یافته، بر ضرورت توجه بیشتر به

در مجموع، نتایج پژوهش حاضر شواهد تجربی معتبری در حمایت از اثربخشی بازی درمانی در کاهش اضطراب و پرخاشگری کودکان پیش دبستانی درگیر سوگ فراهم می آورد و یافته ها با بدنه رو به رشد پژوهش های داخلی و خارجی در این حوزه همسو است (Abdollahi, 2024; Boghratabadi, 2023; Davis & Barnes, 2021; Shabani et al., 2024). این همسویی نشان می دهد که بازی درمانی می تواند به عنوان یک مداخله علمی، فرهنگی پذیر و متناسب با ویژگی های رشدی کودکان، نقش مهمی در ارتقای سلامت روان آنان ایفا کند. از جمله محدودیت های این پژوهش می توان به حجم نمونه نسبتاً محدود و انتخاب نمونه به روش در دسترس اشاره کرد که ممکن است تعمیم پذیری نتایج را کاهش دهد. همچنین، استفاده از ابزارهای خودگزارشی و گزارش والدین می تواند تحت تأثیر سوگیری پاسخ قرار گیرد. محدود بودن دوره پیگیری و عدم ارزیابی پایداری اثرات مداخله در بلندمدت نیز از دیگر محدودیت های پژوهش حاضر است. پیشنهاد می شود پژوهش های آینده با حجم نمونه بزرگ تر و در شهرها و بافت های فرهنگی متفاوت انجام شوند تا امکان تعمیم نتایج افزایش یابد. همچنین بررسی اثرات بلندمدت بازی درمانی از طریق طرح های پیگیری و مقایسه انواع رویکردهای بازی درمانی می تواند به غنای ادبیات پژوهشی این حوزه کمک کند. مطالعه نقش متغیرهای میانجی مانند تنظیم هیجان و دلبستگی نیز می تواند مسیرهای اثرگذاری بازی درمانی را روشن تر سازد.

با توجه به نتایج پژوهش، پیشنهاد می شود بازی درمانی به عنوان بخشی از برنامه های مداخله ای در مهدکودک ها، مراکز مشاوره و کلینیک های روان شناختی کودکان درگیر سوگ مورد استفاده قرار گیرد. آموزش والدین و مربیان در زمینه اصول بازی درمانی و ایجاد فضاهای بازی محور حمایتی می تواند به شناسایی زودهنگام مشکلات هیجانی و پیشگیری از تشدید آن ها کمک کند. همچنین تلفیق بازی درمانی با برنامه های حمایتی خانواده محور می تواند اثربخشی مداخلات را افزایش دهد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ گونه تضاد منافی وجود ندارد.

تشکر و قدردانی

پژوهشگران از تمامی شرکت کنندگان که در اجرای پژوهش حاضر کمک نمودند نهایت قدردانی و سپاس را دارند.

شفافیت داده ها

داده ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Early childhood, particularly the preschool period, represents a critical stage in emotional, social, and behavioral development. During this phase, children gradually acquire the foundational skills necessary for emotional regulation, impulse control, and adaptive interaction with their environment. Exposure to adverse life events in this sensitive developmental window can substantially disrupt these processes and increase vulnerability to psychological difficulties. One of the most profound adverse experiences in early childhood is bereavement resulting from parental death or separation, which often undermines a child's sense of safety, attachment security, and emotional stability.

Previous research has consistently demonstrated that children who experience parental loss or separation are at elevated risk for internalizing problems such as anxiety, as well as externalizing behaviors including aggression and impulsivity. Anxiety in bereaved children frequently manifests as excessive worry, fear of separation, emotional withdrawal, and somatic complaints, while aggression may emerge as oppositional behavior, irritability, or physical and verbal outbursts. These reactions are often exacerbated by children's limited verbal and cognitive capacities, which restrict their ability to articulate complex emotions associated with grief (Scaletti & Hocking, 2010; Shamsabadi et al., 2024).

Conventional verbal psychotherapeutic approaches may be less effective for preschool-aged children due to their developmental constraints. Consequently, play-based interventions have gained increasing attention as developmentally appropriate modalities for assessment and treatment. Play is widely recognized as the natural language of children, enabling them to symbolically express inner experiences, emotions, and conflicts that may otherwise remain inaccessible (Davis & Barnes, 2021; Soltani & Farhadi, 2021). Through play, children can reenact stressful experiences, explore emotional meanings, and gradually integrate adaptive coping strategies.

Play therapy, as a structured and theoretically grounded intervention, utilizes play activities to facilitate emotional expression, cognitive processing, and behavioral adjustment. Empirical evidence supports the effectiveness of play therapy in reducing anxiety, aggression, and emotional dysregulation across various child populations, including those with attention-deficit/hyperactivity disorder, learning disabilities, social anxiety, and behavioral problems (Abdollahi Boghratabadi, 2023; Mehrafza et al., 2022). In particular, cognitive-behavioral play therapy has demonstrated strong effects on modifying maladaptive thought patterns and improving self-regulation skills (Ezabadi et al., 2024; Tavakoli et al., 2024).

Recent studies have further highlighted that play therapy not only alleviates overt behavioral symptoms but also enhances underlying executive functions such as inhibitory control, cognitive flexibility, and emotional self-regulation (Norouzi et al., 2024; Norouzi Homayoun et al., 2023; Roghani et al., 2022). These findings suggest that play-based interventions may exert broad developmental benefits extending beyond symptom reduction. Additionally, comparative research has shown that play therapy can be as effective as, or even superior to, traditional cognitive or attachment-based interventions in young children (Emami Mehr et al., 2023; Shamsabadi et al., 2024).

Despite the growing body of literature, relatively few studies have specifically focused on preschool children experiencing bereavement due to parental death or separation. Most existing research has concentrated on clinical populations with defined psychiatric diagnoses, leaving a gap in understanding the effectiveness of play therapy for grief-related emotional and behavioral difficulties in early childhood (Hosseinpour Pakzad & Farhadi, 2023; Mohammadi Keshka et al., 2023). Addressing this gap is particularly important in cultural contexts where family structure and parental roles play a central role in children's psychological well-being (Arefi Shelkh et al., 2022; Hamidi Fard et al., 2023). Therefore, the present study sought to examine the effectiveness of play therapy in reducing anxiety and aggression among bereaved preschool children who experienced parental death or separation.

Methods and Materials

This study employed a quasi-experimental design with a pretest–posttest control group. The statistical population consisted of preschool children experiencing bereavement due to parental death or separation who were referred to psychology clinics in Tehran during the academic year 2023–2024. A total of 30 children were selected using convenience sampling and randomly assigned to an experimental group ($n = 15$) and a control group ($n = 15$).

Data were collected using standardized measures of anxiety and aggression appropriate for preschool-aged children. Both groups completed the pretest assessments prior to the intervention. The experimental group then participated in a structured play therapy program conducted over six weeks, with two 60-minute sessions per week. The intervention was delivered individually in a safe and supportive therapeutic environment equipped with symbolic toys, art materials, storytelling tools, and role-play resources. The control group received no therapeutic intervention during this period.

Following the completion of the intervention, both groups completed posttest assessments. Data analysis was performed using SPSS version 26. Descriptive statistics were calculated, and inferential analyses were conducted using univariate analysis of covariance to compare posttest scores between groups while controlling for pretest scores.

Findings

Descriptive statistics indicated a noticeable reduction in mean anxiety and aggression scores from pretest to posttest in the experimental group, whereas the control group showed minimal change across measurement points. Assumption testing confirmed the normality of data distribution, homogeneity of variances, and homogeneity of regression slopes, supporting the use of covariance analysis.

The results of univariate ANCOVA revealed a statistically significant difference between the experimental and control groups in posttest anxiety scores after controlling for pretest effects ($p < 0.01$). The effect size, as indicated by partial eta squared, showed that approximately 79% of the variance in anxiety was attributable to the play therapy intervention.

Similarly, a significant group difference was observed for aggression scores at posttest ($p < 0.001$). The magnitude of the intervention effect was substantial, with play therapy accounting for approximately 81% of the variance in aggression levels. These findings indicate that play therapy produced strong and meaningful reductions in both anxiety and aggressive behaviors among bereaved preschool children.

Discussion and Conclusion

The findings of the present study demonstrate that play therapy is a highly effective intervention for reducing anxiety and aggression in preschool children experiencing bereavement due to parental death or separation. The substantial effect sizes observed suggest that play therapy not only alleviates surface-level symptoms but also facilitates deeper emotional processing and behavioral regulation.

From a developmental perspective, the effectiveness of play therapy can be attributed to its alignment with children's natural modes of communication and emotional expression. By allowing children to symbolically

reenact experiences of loss and explore associated emotions within a safe therapeutic context, play therapy supports emotional integration and reduces the intensity of anxiety responses. Additionally, the opportunity to express anger and frustration through structured play activities likely contributes to the observed reductions in aggressive behavior.

The results also underscore the importance of early intervention following bereavement. Addressing emotional and behavioral difficulties during the preschool years may prevent the consolidation of maladaptive coping patterns and reduce the risk of long-term psychological problems. Play therapy appears particularly well-suited for this purpose, as it combines emotional support, skill development, and behavioral guidance in a developmentally appropriate format.

In conclusion, the present study provides empirical support for the use of play therapy as an effective intervention for bereaved preschool children. Integrating play-based therapeutic programs into clinical and educational settings may enhance early mental health support for vulnerable children and promote healthier developmental trajectories following parental loss or separation.

فهرست منابع

References

- Abdollahi Boghratabadi, G. (2023). The effectiveness of Gestalt play therapy on aggression and test anxiety in students with specific learning disorders. *Ravanshenasi-e-Royesh*, 12(5), 31-40. https://frooyesh.ir/browse.php?a_id=4667&slc_lang=en&sid=1&printcase=1&hbnr=1&hmb=1
- Alsem, S. C., van Dijk, A., Verhulp, E. E., Dekkers, T. J., & De Castro, B. O. (2023). Treating children's aggressive behavior problems using cognitive behavior therapy with virtual reality: A multicenter randomized controlled trial. *Child development*, 94(6), e344-e361. <https://doi.org/10.1111/cdev.13966>
- Arefi Shelkh, B., Asghari, A., & Visi, A. (2022). The Effectiveness of Drama Therapy on Social Skills and Shyness of 9–11-Year-Old Girls in Marivan City. *Social Psychology Research*, 12(46), 17-36. <https://doi.org/10.22034/spr.2022.330802.1726>
- Davis, T., & Barnes, T. (2021). Would You Like to Play? Using Strategies from Play Therapy to Support Young Children with Aggression. *The Alabama Counseling Association Journal*, 65. http://www.alabamacounseling.org/uploads/1/2/3/9/123960750/alca_journal_vol_43_issue_1.pdf#page=65
- Emami Mehr, S., Amiri Majd, M., Ghamari, M., & Bazazian, S. (2023). Comparing the Effectiveness of Art Therapy and Cognitive-Behavioral Play Therapy on Anxiety in Preschool Children. *Ravish Psychology*, 12(11), 141-150.
- Ezabadi, Z., Behjati Ardakani, F., & Shiravi, E. (2024). Effectiveness of cognitive-behavioral play therapy on social anxiety and academic self-concept in students with stuttering. *Scientific-Research Quarterly of Psychology for Exceptional Individuals*, 13(52), 121-147. https://jpe.atu.ac.ir/article_17251.html?lang=en
- Hamidi Fard, S., Dasht Bozorgi, Z., & Hafezi, F. (2023). Effectiveness of play therapy based on a cognitive-behavioral approach on social anxiety and self-harming behaviors in children with autism spectrum disorder. *Psychiatric Nursing*, 11(3), 70-80. https://ijpn.ir/browse.php?a_id=2217&sid=1&slc_lang=en
- Hosseini Dastjerdi, S. H., Panah Ali, A., Azmoudeh, M., & Molavi, E. (2023). Comparison of the Effectiveness of Cognitive-Behavioral Play Therapy and Resilience-Based Play Therapy on Anxiety in Children Aged 6 to 8 Undergoing Dental Treatment. *Journal of Assessment and Research in Applied Counseling (JARAC)*, 5(5), 69-77. <https://doi.org/10.61838/kman.jarac.5.5.9>
- Hosseinpour Pakzad, M., & Farhadi, H. (2023). The effectiveness of cognitive-behavioral play therapy on computer game addiction, aggression, and academic stress in children aged 10-11. *Journal of Pediatric Nursing*, 9(4), 52-63. https://jpen.ir/browse.php?a_id=693&sid=1&slc_lang=en
- Jahani Zangir, M., Pourhosseini Kalori, F., & Aghajani, S. (2022). The effectiveness of group play therapy on emotional literacy, social adjustment, and aggressive behavior in aggressive students. *School Counseling*, 2(1), 1-19. https://journal.uma.ac.ir/article_1962.html?lang=en
- Kaviani, R., & Hekmatipur, N. (2024). Effect of Theraplay-Based Play Therapy on Separation Anxiety in Elementary School Girls: A Randomized Controlled Trial. *Journal of Gorgan University of Medical Sciences*, 26(4), 29-37. https://goums.ac.ir/journal/browse.php?a_id=4455&sid=1&slc_lang=en&html=1
- Mehrafza, M., Nakhostin Goldoost, A., & Kiamarsi, A. (2022). The Effectiveness of Cognitive-Behavioral Play Therapy on the Aggression and Anxiety of Mentally Retarded Students. *Journal of Applied Family Therapy*, 3(3), 192-210. <https://doi.org/10.22034/afj.2022.327075.1371>

- Mohammadi, G., Pirani, Z., & Zangeneh Motlag, Firoozeh. (2023). A Comparison of the Effectiveness of the Philosophy for Children Program and Group Play Therapy with Cognitive-Behavioral Method on Psychological Flexibility in Children with Separation Anxiety Disorder. *Thinking and Children*, 13(2), 215-239. <https://doi.org/10.30465/fabak.2023.7563>
- Mohammadi Keshka, S., Abolghasemi, A., & Kafi Masouleh, S. M. (2023). The effect of group play therapy based on painting on emotional skills in children with separation anxiety disorder. *Journal of Psychology of Exceptional Individuals*, 13(49), 233-259. https://jpe.atu.ac.ir/article_14532.html
- Norouzi, H., Hatami, N., & Sadri, D. (2024). The effectiveness of group psychodrama therapy and cognitive-behavioral play therapy on executive functions (working memory, response inhibition, cognitive flexibility, and emotional self-regulation) in male students with social anxiety disorder. *Neuropsychology*, 9(35), 1-17. <https://www.pachjournal.com>
- Norouzi Homayoun, M. R., Hatami Nejad, M., & Sadri Damirchi, E. (2023). The effectiveness of psychodrama group therapy and cognitive-behavioral play therapy on executive functions (working memory, response inhibition, cognitive flexibility, and emotional self-regulation) in male students with social anxiety disorder. *Neuropsychology*, 9(35). https://www.researchgate.net/publication/386321195_The_Effectiveness_of_Psychodrama_Group_Therapy_and_Cognitive_Behavioral_Play_Therapy_on_Executive_Functions_Working_Memory_Response_Inhibition_Cognitive_Flexibility_and_Emotional_Self-Regulation_in_B
- Panahian Amiri, S., Akbar Nataj, K., & Fakhri, M. K. (2022). The effectiveness of play therapy on aggressive behavior in children with ADHD. *Applied Family Therapy*, 3(3), 297-312. <https://doi.org/10.61838/kman.aftj.3.3.17>
- Roghani, F., Jadidi, M., & Peymani, J. (2022). The Effectiveness of Floortime Play Therapy on Improving Executive Functions and Cognitive Emotion Regulation in Children with Attention Deficit / Hyperactivity Disorder (ADHD). *International Journal of Education and Cognitive Sciences*, 2(4), 30-44. <https://doi.org/10.22034/injoeas.2022.160686>
- Scaletti, R., & Hocking, C. (2010). Healing through Story Telling: An Integrated Approach for Children Experiencing Grief and Loss [Journal Article]. *New Zealand Journal of Occupational Therapy*, 57(2), 66-71. <https://search.informit.org/doi/10.3316/informit.431279734356318>
- Shabani, M., Sadoughi, M., & Samkhaniani, E. (2024). Effectiveness of Cognitive-Behavioral Play Therapy on Social Anxiety and Academic Self-Efficacy in Elementary School Students with Learning Disabilities. *KMAN Counseling & Psychology Nexus*, 2(2), 181-191. <https://doi.org/10.61838/kman.psynexus.2.2.23>
- Shad, R. (2025). *The effectiveness of group play therapy on communication skills and aggressive behavior in hyperactive children aged 5 to 8 in Nishapur, 2023-2024* Master's thesis in psychology, Islamic Azad University, Nishapur Branch]. <https://theses.iaus.ac.ir/abstract/thesis-27516.html>
- Shamsabadi, F., Mirzaian, B., & Abbasi, G. (2024). Comparison of the Effectiveness of Attachment-Based Play Therapy and Cognitive-Behavioral Therapy on Emotional Regulation and Quality of Life in Children with Separation Anxiety Disorder. *KMAN Counseling & Psychology Nexus*, 2(2), 220-229. <https://journals.kmanpub.com/index.php/psynexus/article/view/3488>
- Soltani, M., & Farhadi, H. (2021). The effectiveness of play therapy based on the relationship parent child (Filial Therapy) on addiction to computer games, and aggression in preschoolers. *Knowledge & Research in Applied Psychology*, 2(22), 13-21. <https://doi.org/10.30486/jsrp.2019.1864194.1742>
- Söylemez, A., & Ayas, T. (2023). The Effect of Cognitive Behavioral Play Therapy Based Psycho-Education Program on the Level of Violent Content Digital Game Addiction and Aggressiveness. *Sakarya University Journal of Education*, 13(1), 68-83. <https://dergipark.org.tr/en/pub/suje/issue/76975/1196533>
- Tavakoli, S., Abbasi, F., Heydari, B., & Akhondzadeh, M. (2024). Comparing the Effectiveness of Cognitive Behavioral Play Therapy and Gestalt Play Therapy on Vandalistic Behaviors, Impulsivity, and Cognitive Flexibility in Aggressive Male Elementary Students. *Journal of Assessment and Research in Applied Counseling (JARAC)*, 6(3), 28-36. <https://doi.org/10.61838/kman.jarac.6.3.4>